

30.6.2022

EOAK/2873/2022

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

TARKASTUS: ESPOON RYHMÄKOTI- JA TUKIASUMISYKSIKKÖ 23.5.2022

Tarkastuskohde

Espoon ryhmäkoti- ja tukiasumisyksikkö

Tarkastusajankohta

23.5.2022

Osallistujat EOAK:sta

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Elina Castrén

Notaari Kaisu Lehtikangas

Osallistujat tarkastuskohteesta

Vastaava ohjaaja

Sosiaalityöntekijä

Terveystenhoitaja

TARKASTUKSEN TARKOITUS

Tarkastuksen tarkoituksena oli selvittää Suomeen ilman huoltajaa saapuneiden kansainvälistä ja tilapäistä suojelua hakevien lasten olosuhteita Espoon ryhmäkoti- ja tukiasumisyksikössä.

Tarkastuksella keskusteltiin ryhmäkodin vastaavan ohjaajan, terveydenhoitajan sekä sosiaalityöntekijän kanssa. Seuraavat havainnot perustuvat heidän kanssaan käytyihin keskusteluihin sekä silmämääräisiin havaintoihin.

YLEISKUVAUS RYHMÄKODISTA

Ryhmäkoti on tarkoitettu alaikäisille ilman huoltajaa Suomessa oleville lapsille, jotka odottavat oleskeluluvan saamista. Espoon ryhmäkotia ylläpitää Espoon kaupunki. Ryhmäkodissa on yhteensä 48 asiakaspaikkaa, mutta tarkastushetkellä asukkaita oli 23. Kotimajoituksessa oli 36 asiakasta. Suurin osa lapsista on kotoisin Ukrainasta. Ryhmäkodissa asuvat lapset ovat 13–17-vuotiaita.

Ryhmäkodin vastaava ohjaaja kertoi, että ryhmäkodin paikkalukua on hiljattain kasvatettu merkittävästi Ukrainan tilanteen johdosta. Rekrytointi ohjaajien toimiin on vielä kesken.

Ryhmäkodissa on öisin paikalla kaksi työntekijää.

HAVAINTOJA

Ryhmäkodin tilat

Ryhmäkoti toimii yhdessä rakennuksessa, jossa on kolme kerrosta. Lasten huoneita on kahdessa kerroksessa ja alimmassa kerroksessa sijaitsee harrastustilat (bändihuone, kuntosali, askarteluhuone) ja saunatilat. Molemmissa asuinkerroksissa on myös toimistotiloja, iso yhteinen olohuone sekä keittiö/ruokahuone. Tilat ovat esteettömät ja kerrosten välillä on hissi.

kuva 1. 1 krs. olohuone.

Asukashuoneet ovat kahden hengen huoneita ja tytöille ja pojille on erilliset "siivet". Jokaisessa huoneessa on oma esteetön kylpyhuone, jossa on wc ja suihku. Huoneissa on myös kirjoituspöydät.

kuva 2. Tyhjä asukashuone.

kuva 3. Huoneen wc.

Vastaavan ohjaajan mukaan tiloihin ollaan tyytyväisiä. Ryhmäkodin sijainti on hyvä, puisto on vieressä ja bussipysäkit lähellä.

Vastaava ohjaaja koki, että tarkastuksen hetkellä henkilökuntaa ei ollut riittävästi ja kertoi olevan haastavaa löytää asianmukaisen kokemuksen ja koulutuksen omaavia ohjaajia.

Palvelut ja tukitoimet

Lapset saavat ryhmäkodilla täyshoidon. Aterioiden lisäksi lapset saavat käyttörahaa, joka on alle 16-vuotiailla 28 euroa ja yli 16-vuotiailla 54 euroa kuukaudessa. Lapset saavat myös vaaterahaa. Tällä hetkellä ruoka tuodaan yksikön ulkopuolelta. Aiemmin, kun paikkaluku oli pienempi, ohjaajat tekivät ruokaa yhdessä lasten kanssa.

Lapsilla on mahdollisuus osallistua erilaisiin harrastuksiin, kuten esimerkiksi jalkapalloon, uintiin ja kuntosalin. Keskusteltiin siitä, että osa harrastuksista on kalliita. Joihinkin harrastuksiin on mahdollista saada seuroilta tukea maksun alennuksen muodossa. Lapset saavat tutustua eri lajeihin, jotta jokaiselle löytyisi kivaa tekemistä ja kaikille pyritään tarjoamaan mahdollisuuksia harrastuksiin tasavertaisesti. Lapsille on kiinnostusten mukaan hankittu esimerkiksi taitelijatavaroita ja kalastusvälineitä. Ohjaajat osallistuvat lasten kanssa aktiviteetteihin ja yhdessä tehdään retkiä. Ukrainalaiset lapset olivat suunnitelleet esimerkiksi ukrainalaisen illan, jossa tarjoiluna olisi borsch-keittoa ja kuunneltaisiin ukrainalaista musiikkia.

kuva 4. Kuntosali.

kuva 5. Bändihuone.

Ryhmäkodin asukkailla ja ohjaajilla on säännöllisesti ”nuorten kokous”, jossa voidaan käydä keskustelua yhteisistä arkisista asioista, kuten kesälomasuunnitelmista, ruokatoiveista jne. Keskustelua on käyty esimerkiksi kotiintuloajoista. Yhdessä sovitusti lasten kaverit saavat vierailla ryhmäkodin yhteisissä tiloissa. Monet lapset vierailevat sukulaistensa luona. Nuoret, jotka ovat jo muuttaneet ryhmäkodista pois, haluavat muuton jälkeenkin usein käydä vierailemassa ryhmäkodilla.

kuva 6. Jalkapallopele olohuoneessa.

kuva 7. Askartelutila.

Lapset saavat liikkua vapaasti ryhmäkodin ulkopuolella, eikä kotiintuloaikojen noudattamisessa ole ollut ongelmia. Ryhmäkodissa ei ole tarvinnut turvautua vastaanottolain mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin. Lasten kanssa on keskusteltu siitä, mitä tavaroita heillä voi olla ja mitä ei. Iltaisin henkilökunta valvoo, että kaikki tulevat kotiin.

Koulunkäynti

Ukrainalaisista lapsista osa käy etäkoulua tai etäyliopistoa Ukrainaan. Ukrainassa jo 16-vuotias saattaa opiskella yliopistossa. Kaikille lapsille on haettu Suomessa koulupaikkoja valmistavaan opetukseen, mutta kaikille ei ole saatu koulupaikkaa, ja hakemusten käsittelyssä on kestänyt useita viikkoja. Koska lukukausi oli tarkastushetkellä pian päättymässä, alkaa koulu osalla lapsista sen vuoksi vasta syksyllä.

Terveystenhoito

Maahanmuuttoviraston suositusten mukaan Suomeen saapuneen yksin tulleen alaikäisen alkuhaastattelun pitäisi toteutua kahden päivän sisällä ja maahantulotarkastuksen kahden viikon sisällä, mutta nämä eivät tällä hetkellä toteudu. Sairaanhoidtaja kertoi, että aiempaa ruuhkaa on ryhmäkodin puolelta saatu purettua, mutta Aavassa, josta palveluja ostetaan, on tällä hetkellä ruuhkaa. Aavasta on ollut vaikea saada laboratorioaikoja, sairaanhoitajan aikoja ja lääkäriaikoja. Ajanvaraukset saattavat mennä jopa muutaman kuukauden päähän. Ryhmäkodilla käy joka toinen viikko psykoterapeutti, jolle saa hyvin aikoja.

Yksityismajoituksessa olevien osalta on majoittajan vastuulla huolehtia lapsen kuljettamisesta lääkärikäynnille yms., mutta tämä voi olla hankalaa esimerkiksi majoittajan työssäkäynnin takia. Ryhmäkodissa on pohdittu, että moniammatillisessa kokouksessa pitäisi ottaa puheeksi, miten psykologinen tuki toteutuu, jos lapsi asuu kauempana.

Maahanmuuttovirastolta on selvitetty, että esimerkiksi neuvolapalvelut ja hammastarkastukset olisi hyvä hoitaa asumiskunnassa. Maahantulotarkastukset ostetaan Aavasta, mutta tarkastuksia tekeviä työntekijöitä ei ole muualla kuin Espoon Aavassa. Aavan muiden kaupunkien toimipisteissä voidaan kuitenkin hoitaa muita asioita.

Ryhmäkodin oman sairaanhoitajan mukaan ukrainalaisilla on terveydentilan osalta hyvä tilanne, eikä ryhmäkodin asukkailla ole ollut voimakasta oireilua. Sairaanhoitaja arvioi, että Aavan sijaan hän voisi tehdä itse osan toimenpiteistä, kuten esimerkiksi rokotusselvitykset, koska on aiemmin toiminut kouluterveydenhoitajana. Jos ryhmäkodilla olisi myös oma terveydenhoitaja, säästyisi rahaa ja nuoria pystyttäisiin auttamaan nopeammin, kun tarpeettomat lähetteet jäisivät välistä pois.

Sairaanhoitajan mukaan ennalta ehkäisevään toimintaan pitäisi panostaa enemmän.

Yksityismajoituksessa olevat

Ryhmäkodin sosiaaliohjaaja ja toinen työntekijä tarkistavat etukäteen asumisolosuhteet yksityismajoituksessa, jonne lapsen on tarkoitus siirtyä. Yksityismajoittajat ovat yleensä lapsen sukulaisia tai hyvin läheisiä perheystäviä. Ryhmäkodilla ja lapsilla itsellään on yleensä yhteys vanhempiin puhelimitse. Mikäli lapsi on jo ennen vastaanottopalvelujen piiriin tuleamista asunut yksityismajoituksessa esimerkiksi isoäitinsä kanssa, on lapsen mahdollista jatkaa yksityismajoituspalveluksen aikana asumista hänen kanssaan, jos se on lapsen edun mukaista.

Haavoittuvan aseman tunnistaminen

Vastaavan ohjaajan mukaan ukrainalaisiin liittyen ei ole ollut viitteitä ihmiskaupasta. Ryhmäkodin henkilökunta on koko ajan selvillä, missä lapset ovat. Ryhmäkodin henkilökunta tarkistaa olosuhteet etukäteen esimerkiksi silloin, jos lapsi menee jonkun luokse yökyllään.

Vastaava ohjaaja totesi, että yleinen käytäntö on ollut, että silloin, kun lapsen taustassa havaitaan jotain erityistä, tehdään hakemus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Aikaisemmin havaitut tapaukset ovat koskeneet esimerkiksi pakkotyötä tai pakkoavioliittoa.

Viranomaisyhteistyö ja oleskeluluvat

Kaikilla ryhmäkodin lapsilla on edustaja. Ryhmäkodin sosiaalityöntekijä hakee edustajan käräjäoikeudesta. Ryhmäkoti esittää edustajaksi hyväksi havaittuja edustajia omalta listaltaan. Joillakin lapsilla on ollut myös oikeudellisia avustajia. Ukrainalaisilla ei yleensä ole oikeudellista avustajaa, koska jos he ovat hakeneet tilapäistä suojelua, heille ei järjestetä turvapaikkapuhuttelua.

Tarkastuksella jäi hieman epäselväksi, minkälaista oikeudellista neuvontaa ja kenen toimesta ukrainalaisille järjestetään. Muualta tulleilla lapsilla saattaa tilanteesta riippuen olla oikeudellinen avustaja turvapaikkapuhuttelussa tai vasta valitusvaiheessa.

Keskusteluissa kävi ilmi, että on ollut jonkin verran epäselvää, haetaanko ukrainalaisille aina tilapäistä suojelua vai voiko hakea myös kansainvälistä suojelua. Maahanmuuttovirastosta on tullut palautetta, että ukrainalaisten on haettava tilapäistä suojelua. Maahanmuuttovirasto on ilmoittanut, että turvapaikkahakemuksia ei ehditä tässä epäselvässä tilanteessa käsittelemään kohtuullisessa ajassa ja tämän takia Maahanmuuttovirasto ohjeistaa hakemaan tilapäistä suojelua. Tässä vaiheessa ei ole kuitenkaan annettu mitään ohjeistusta siitä, mitä tapahtuu sitten, kun tilapäinen suojelu loppuu. Maahanmuuttovirasto ei ollut yhdessä tilanteessa ottanut vastaan kansainvälistä suojelua koskevaa hakemusta ukrainalaiselta.

Tilapäistä suojelua saavat lapset jäävät vastaanottopalvelujen piiriin ja asumaan ryhmäkotiin.

Yleensä lapsen hakemus tilapäisestä suojelusta (tai kansainvälisestä suojelusta) on tehty jo ennen ryhmäkotiin saapumista. Suuri osa lapsista saapuu ryhmäkotiin suoraan rajalta. Poliisi saattaa antaa lapselle kyydin tai Maahanmuuttovirasto voi järjestää kyydin muilla tavoin, esimerkiksi taksilla. Maahanmuuttovirasto soittaa ryhmäkotiin ennen, kuin lapsen kuljetus lähtee hakemuspaikalta.

Ryhmäkodista (pois lukien ukrainalaiset) siirrytään aikuisten yksikköön heti, kun täyttää 18 vuotta. Sairaanhoidtaja kertoi, että yksi siirto oli ollut hankalampi, kun asiakkaalla oli pieni vauva. Ryhmäkodissa oli pohdittu, että miten äitiä ja vauvaa voitaisiin tukea siirtotilanteessa. Huolta oli siitä, miten nuori saa siirtymätilanteessa tukea aikuisten yksikössä.

Kantelumahdollisuuksista ei ollut tietoja yksikön ilmoitustaululla. Vastaava ohjaaja arveli, että lasten edustajat voisivat tarvittaessa neuvoa mahdollisissa kanteluasioissa.

Vastaava ohjaaja sanoi lopuksi, että jos halutaan tarjota laadukasta ohjausta nuorille, niin yksikköön tarvitaan lisää ohjaajia.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkastuksella ilmeni, että työntekijät kokivat, ettei henkilökuntaa ollut riittävästi ja että rekrytoinnissa on ollut haasteita. Yksikön vastaavan ohjaajan mukaan yksikköön tarvitaan lisää ohjaajia laadukkaan ohjauksen varmistamiseksi.

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin toteaa, että Espoon kaupungin ryhmäkodin ylläpitäjänä ja Maahanmuuttoviraston on toiminnasta vastuussa olevana viranomaisena huolehdittava ryhmäkodin henkilökunnan riittävydestä.

Tarkastuksella kävi ilmi, että lasten koulupaikkahakemusten käsittely oli kestänyt kauan, ja että yksityiseltä palvelujen tuottajalta lääkärikeskus Aavalta hankittavien terveydenhuollon palveluissa oli ollut ruuhkaa.

Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain 26 §:n mukaan tilapäistä suojelua saavalle sekä kansainvälistä suojelua hakevalle lapselle ja ihmiskaupan uhrille, joka on lapsi ja jolla ei ole kotikuntalaissa tarkoitettua kotikuntaa Suomessa, annetaan terveydenhuoltopalvelut samoin perustein kuin henkilölle, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa.

Apulaisoikeusasiamies Saksin toteaa, että Espoon kaupungin ja Maahanmuuttoviraston on huolehdittava, että lasten oikeus opetukseen toteutuu lainmukaisesti ja että terveydenhuollon palvelut järjestetään asianmukaisesti.

Tarkastuksella ilmeni, että Maahanmuuttovirasto olisi ohjeistanut, että ukrainalaiset lapset eivät saisi hakea muuta (kansainvälistä suojelua) kuin tilapäistä suojelua.

Maahanmuuttoviraston verkkosivujen mukaan ukrainalaiset voivat hakea myös turvapaikkaa, mutta turvapaikkahakemuksen käsittely keskeytetään siksi ajaksi, kun oleskelulupa tilapäisen suojelun perusteella on voimassa. Lisäksi verkkosivuilla todetaan, että turvapaikkahakemus voidaan käsitellä tilapäisen suojelun aikana, jos tähän ilmenee perusteltu syy.

Apulaisoikeusasiamies Saksin toteaa, ettei henkilön oikeutta hakea kansainvälistä suojelua ole mahdollista rajoittaa ilman lakiperustetta. Apulaisoikeusasiamies kiinnittää huomiota siihen, että turvapaikalla ja tilapäisellä suojelulla on erilaiset oikeusvaikutukset. Ilman huoltajaa Suomessa olevien lasten mahdollisten turvapaikkaperusteiden osalta oikeudellisen avun saaminen korostuu. Apulaisoikeusasiamies päätti harkitsemallaan tavalla selvittää Maahanmuuttoviraston käytäntöä ilman huoltajaa Suomessa olevien lasten oleskelulupahakemuskäytäntöjen osalta.

Tarkastuksella havaittiin, että yksikössä ei ollut lasten saatavilla tietoja kantelun tekemisen mahdollisuudesta esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee, että esimerkiksi yksikön ilmoitustaululla kerrotaan kantelumahdollisuuksista.

Apulaisoikeusasiamies pyytää Espoon kaupunkia ja Maahanmuuttovirastoa ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin ne ovat ryhtyneet tämän pöytäkirjan johdosta 30.9.2022 mennessä.